

MEDICINA D'OCCITÀNIA

SOBRE ALGUNS ASPECTES HISTÒRICS DE LA MEDICINA A L'AVEYRON

CORBELLA i CORBELLA, Jacint

Acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

RESUM: Es fa un estudi detallat d'alguns aspectes de la medicina al departament actual de l'Aveyron. Record de les personalitats mèdiques més importants: J. Alibert, J. Benoit, P. Chirac, U. Hémard, A. Souques. També metges destacats a la vida local, principalment política: Barsalou a Millau, Bonnefous a Rodez. Explicació de fets puntuals: Víctor, nen selvatge de l'Aveyron; l'amnèsic de Rodez; estada d'Antonin Artaud al sanatori psiquiàtric de Rodez.

Paraules clau: Medicina Aveyron, Alibert, Benoit, Chirac, Hémard, Souques, Barsalou, Bonnefous, Antonin Artaud, amnèsic Rodez, Millau.

RESUMEN: Se aporta un estudio detallado de algunos aspectos de la medicina en el departamento actual de l'Aveyron. Mención de las personalidades médicas mas importantes: J. Alibert, J. Benoit, P. Chirac, U. Hémard, A. Souques. También médicos destacados en la vida local, principalmente política : Barsalou de Millau, Bonnefous de Rodez. Explicación de hechos puntuales: Víctor, niño salvaje de l'Aveyron; el amnésico de Rodez; estancia de Antonin Artaud en el sanatorio psiquiátrico de Rodez.

Palabras clave: Medicina Aveyron, Alibert, Benoit, Chirac, Hémard, Souques, Barsalou, Bonnefous, Antonin Artaud, amnésico de Rodez, Millau.

*

Aveyron, (Aviron), és el nom actual del departament francès que correspon al que era clàssicament el territori de la Rouergue, o Roerga. Ara està dividit en tres "arrondissements", Millau, Villefranche de Rouergue, i Rodez, que és la capital del departament. Forma una unitat històrica bastant ben definida. És un territori amb poblament prehistòric, com ho palesen els nombroses dòlmens trobats. Es coneix bastant el seu poblament, lluites i economia des del temps preromà. Era la terra dels rutens. En un temps molt reculat, al segle XII, els comtes de Barcelona foren també vescomtes de Millau.

En aquest treball s'intenta presentar una visió de conjunt, relativament breu i esquemàtica, d'alguns aspectes històrics de la medicina en aquesta zona. En principi s'hi diferencien tres punts:

1. Els metges que han tingut més pes des del punt de vista de la seva activitat científica, docent o professional. Hi ha dos apartats, els de personatges de primera línia, que han transcendit els límits locals concrets, en algun dels aspectes esmentats, i els que han tingut un ressò principalment local. Els límits entre els dos tipus no són sempre precisos.
2. Metges, o sanitaris, que han tingut a més un vessant d'activitat política prou clara i sovint llarga, molt més a nivell local de la seva ciutat o del departament. A més, en els dos grups s'han fet separacions cronològiques, al llarg de les grans etapes històriques. S'ha preferit no sobrepassar, més que excepcionalment, el límit de la meitat del segle XX, cap a 1950, per evitar problemes de manca de perspectiva.
3. Referència a algunes institucions hospitalàries, i també a aspectes concrets de la biologia o la patologia dels seus habitants, que hagin tingut repercussió a la premsa científica, o social i difusió més enllà dels límits del seu territori.

El mètode de la recerca ha estat primer analitzar els reculls informatius sobre cultura aveyronesa que hem trobat, principalment el text clàssic d'Hippolite Affre sobre Biografia aveyronesa (1) i el Diccionari de l'Aveyron de Jean Cosson (2). També les dades sobre metges de l'Aveyron que es troben en l'obra àmplia de Louis Dulieu, principalment la seva monumental "Histoire de la Médecine à Montpellier" (3). Igualment les que hi ha sobre l'edat mitjana recollides per Ernest Wickersheimer (4), i en el suplement per Danielle Jacquart (5). Igualment el treball de Pierre Lançon sobre metges i llibres a la Rouerga en els segles XVII i XVIII (6), i l'index biogràfic de membres de l'Acadèmia francesa de medicina (7). Ja fa més de trenta anys hi hagué una exposició a Rodez sobre metges i medicina de l'Aveyron, amb la participació de la Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron. A partir d'aquí les referències monogràfiques més específiques que hem pogut cercar, a més de l'ajut extraordinari que suposen les dades d'internet i, també la recerca "in situ" sobre el país. S'ha volgut fer un article llarg, o monografia curta, que doni una idea succinta del tema, però amb dades suficients. Un problema que cal remarcar, sense que hagi de servir d'excusa, és que algunes vegades la informació, sobretot pel que fa a dates concretes de naixement, no coincideix en totes les fonts. En aquest cas ens hem recolzat en les que semblaven més fiables.

Els metges de l'Aveyron que han tingut projecció externa important no han estat gaires. Només un és primera figura mundial en el camp de la seva especialitat: Alibert i la dermatologia. És probablement el metge més destacat de la Roerga. Altres han tingut

tasca docent, assistencial o acadèmica, prou notable, però amb una fama en principi de nivell nacional. Són Pierre Chirac, Justin Benoit o Urbain Hémar. En temps recents ja n'hi ha més. En alguns casos antics hi ha atribucions de focalitzacions probablement no exactes. Recordem, de manera més aviat breu, què van fer.

Un petit aclariment: partidaris com som de la diversitat, més que d'una excessiva uniformitat normativa, en alguns casos quan esmentem les denominacions geogràfiques, hem utilitzat adès el terme francès, adès el català, principalment en els casos de Villefranche o Vilafranca, de Rouergue o Roerga i més potser en el de Montpellier o Montpellier, sense donar-hi més importància.

I. METGES AMB MÉS OBRA CIENTÍFICA O DOCENT. ELS MÉS ANTICS.

Jean Louis Alibert va néixer a Villefranche-de-Rouergue, el 1768 i va morir a París, el 1837, on va fer pràcticament tota la seva carrera com a metge. Malgrat això volgué ser enterrat a la seva terra natal, on hi ha una casa museu. Va tenir una activitat molt important a l'Hôpital Saint-Louis de París, sobretot estudiant les malalties de la pell, el que va convertir en l'impulsor més important del progrés de la dermatologia moderna, a França, i probablement al món. Els seus textos, amb moltes il·lustracions, i el seu "*Arbre des dermatoses*", han esdevingut clàssics. Fou també primer metge de Louis XVIII i de Charles X, el qual li atorgà el títol de baró (8).

Pierre Chirac, nascut a Conques el 1657 i mort a Marly el 1732 destaca sobretot per la seva activitat assistencial prop de la cor de París. Fou primer metge de Louis XV, posició des de la qual va tenir una gran influència en la professió a França durant bastants anys. Manava i controlava molt. En canvi l'obra científica va quedar descuidada. Va tenir molts amics i enemics. En tot cas, discutit o no, va ser un dels personatges de la medicina del seu temps. Fou també professor de Montpellier (9).

Justin Benoit va néixer a Millau el 1814 i va ser professor de Montpellier, on va morir l'any 1893. Va fer una carrera clàssica de professor, catedràtic d'anatomia el 1853, degà de la facultat de 1879 a 1885, home pacificador. Té una obra escrita relativament important: Dulieu en cita una cinquantena de treballs, entre els que destaquen diverses obres extenses, alguna relacionada amb la nutrició. Els seus treballs en revistes, més a *Journal de médecine et de chirurgie de Toulouse* en el primer temps i a *Montpellier Médical* cap el final, tenen un enfocament més clínic, detallat, a vegades gairebé de casuística, i són amplis principalment en el camp de la patologia quirúrgica: lesions traumàtiques, perforacions digestives, algun aspecte urològic, i altres. Va ser membre corresponent de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, des del 1858 i a la que va enviar bastants treballs per a la biblioteca (10).

Entre els metges i cirurgians antics cal recordar en lloc relativament destacat el nom de **Urbain Hémard**, nascut a Entraygues el segle XVI. S'establí a Rodez i va tenir una bona fama com a metge i dentista. Va ser cridat pel cardenal d'Armagnac, bisbe de Rodez, que patia molt de la boca, i Hémard fou el seu metge. Profunditzà en el tema de la patologia bucal i és autor de "*Recherche de la vraye anathomie des dents, nature et propriété d'icelles...*". (Lyon, 1582), un clàssic poc conegut. Se'l considera uns dels capdavanters de l'odontologia. Darrerament la seva obra ha estat més valorada, publicada de nou en edició moderna, i analitzada (11). En l'anàlisi s'han discutit molts dels aspectes més clàssics de la seva biografia, i més aviat s'ha tendit a donar-lo com a natural de Rodez, que és on va viure.

METGES MÉS DE CAIRE ASSISTENCIAL.

Metges medievals.

Dels més antics, de l'Edat Mitjana, se'n coneixen alguns noms, principalment pel recull molt detallat i clàssic d'Ernest Wickersheimer, que té una cinquantena de noms, més de Rodez, i en segon terme de Millau. També per algunes referències de Louis Dulieu, estudiós de la medicina de Montpel·lier, sobre la que es recolzava bona part de la formació dels metges de la Roerga. Així, com a exemple, i sense fer-ne llistat llarg, entre els de Millau, d'origen jueu, *Abraham ben Reuben b. Joseph b. Josua Amilabi*, documentat el 1391 (12) o *Abraham Vitalis de Milhano*, documentat entre 1376 i 1417 (13). I entre els de Rodez, *Violas o Mordecai ben Josua*, autor d'un comentari sobre les regles de dosificació d'Averrois, datat el 1355 (14) o el cirurgià *Vital Jacials*, datat a Rodez el 1475. (15). També *P. Vaureilles*, cap el 1400 a Rodez. En algun cas hi ha dades sobre la paga en espècie, així el de *Jean Bonefis* cap el 1340 a Millau. Però, repetim, són una cinquantena els esmentats.

En el seu estudi sobre "*Le milieu médical en France du XIIe au XIVe siècle*" (16), Danielle Jacquart, que àmplià amb dos suplementes les dades de Wickersheimer, dóna algunes precisions sobre metges de la Roerga. D'una banda mostra la influència clara que va tenir Montpel·lier en la seva formació. Esmenta l'existència d'un hospital a Aubrac. Els mapes que acompanyen l'obra de Jacquart permeten comparar si més no la densitat de la cobertura sanitària entre les diferents regions (el mapa està per departaments moderns) de França. Es nota la gravitació entre Montpel·lier i l'Aveyron.

Els "atribuïts" a l'Aveyron. A més d'això, cal dir que hi ha hagut algunes atribucions menys documentades pel que fa al lloc d'origen, i que poden ser certament polèmiques. Dos metges medievals prou coneguts Bernat Gordoni i Joan de Tornamira, han vist atribuït

el seu origen a les terres de la Roerga, si més no per H. Affre, (17). Probablement eren de terres properes, però no concretament del que ara és l'Aveyron. Ni Dulieu ni Wickersheimer els hi consideren. (18). En canvi Eloy, seguint a Astuc, el considera roerguès. Més tard podem considerar en aquest punt a Raymond Vieussens. També se li ha atribuït un origen roerguès. Fou un anatòmic de primer nivell del segle XVII (n. c. 1641). Actualment es considera que va néixer a Le Vigan, localitat propera, ara en el departament veí del Gard. De tota manera va fer els primers estudis a Rodez i després seguí medicina a Montpellier (19).

Hem vist també un estudi important de Roger Nougaret sobre "*Hôpitaux, léproserie et bodomies de Rodez, de la grande peste à l'hôpital général (vers 1340-1676)*", on hi ha un estudi molt extens de l'organització hospitalària a Rodez i els seus canvis al llarg dels segles, així com de les lluites entre el poder eclesiàstic i el poder civil, pel control de les institucions. (20)

Del Renaixement a l'Ancien Régime.

Nascut a Espalion, exercint com a metge a Rodez, on tingué dues vegades el càrrec de cònsul de la ciutat, és *Durand de Baldit*. Era de la segona meitat del segle XVI. Era propietari d'un "domaine" a Verrières, on va morir el 1615 i hi fou enterrat. És autor de "*De hydrothermopatia ac de speculo sacro medico octogono*" (21).

De la primera meitat del segle XVI és *Raymond Filhol*, nascut a Rodez, autor d'un text "*De senectute*", l'obra del qual fou elogiada, el 1565, pel bisbe de Montpellier, esmenant-lo com un dels metges més cèlebres de la ciutat. (22).

Algun metge destacà també en altres camps de la ciència, com la botànica, tan propera a la terapèutica en segles més reculats. Així *Jean Bernier* (Saint-Geniez, c. 1570 – Espalion. 04.11.1648). Estudià a Montpellier, i sembla que també a Pàdua. Exercí a Espalion, prop del seu poble, i va ser un bon herboritzador, principalment de la part alta de la vall del riu Lot. L'avi matern i un oncle seus foren apotecaris, el que el vinculà a l'estudi de les plantes. Va tenir alguna activitat en el govern municipal d'Espalion. Només va deixar notes manuscrites, però ha estat citat per altres autors i se'l considera entre els primers botànics de la zona. (23)

Jean Cassal era del país, però exercí molts anys a la Borgonya, a Dijon. L'any 1592 va publicar la traducció que va fer dels Aforismes: "*Aphorismes d'Hyppocrates, prince des médecins*" (Lyon, 1592). (24).

Jacint Corbella i Corbella

Antoine Fueldez era fill d'un cirurgià de Rodez. Nasqué probablement cap a 1580, i morí cap el 1646. Estudià medicina i exercí en aquesta ciutat. Fou cònsul de la ciutat de Rodez, i personalitat d'una certa rellevància local. Va publicar dos llibrets petits: "*Le chasse- peste du Rouergue*" (Rodez, 1628) i "*Observations curieuses touchant la petite-verole*" (Lyon, 1645). (25).

També amb actuació a Villefranche en temps de la terrible peste de l'any 1628 cal conèixer l'activitat de *Durand de Monlauseur*, fill de metge ell mateix, que va publicar un "*Manifeste de ce qui c'est passé en la maladie de la peste à Villefranche-de-Rouergue, avec quelques questions curieuses de cette maladie*", (Toulouse, 1629). Va morir al seu poble el 1631. (26).

Encara que també fou metge el nom de *Jacques Borelly* és més conegut per altres aportacions a la ciència. Va néixer a Villefranche de Rouergue i sembla que va morir el 1689 a París. (27). Feu estudis sobre astronomia, així, sobre els satèl·lits de Júpiter; també sobre anàlisi química, i és autor d'unes "*Remarques sur l'analyse de l'urine*". Afre esmenta que fou membre de l'Acadèmia de Ciències de París.

Mathurin Dissés era un apotecari de Villefranche i es dedicà en part a l'anàlisi de les aigües minerals de la regió. Publicà "*Les vertus et analyses des eaux minérales de Cranssac, avec la description, vertu, usage des Estuves et decomposition de leur Bithume*" (Ville-Franche, 1786). L'any següent va publicar un estudi sobre les aigües de Feneyrols. (28)

De la primera meitat del segle XVIII és *Jean de Besse*, que va ser deixeble de Pierre Chirac. Es doctorà el 1703. Havia nascut a Peyrusse, a la Roerga, i va morir vell a París. Fou primer metge de la que fou reina d'Espanya, Maria Lluïsa d'Orléans, esposa de Felip V. Afre n'esmenta set obres, entre elles "*Dissertatio analytica de febribus*" (París, 1712). (29)

Mailhes, probablement Antoine, que era el nom del seu pare. Cirurgià, havia nascut a Vilafranca de Roerga el 1685 i estudià medicina a Montpellier. (30). Va tenir bona fama com a metge pràctic, principalment per les seves cures, i fou catedràtic de la universitat de Cahors. Se sap que va actuar amb dedicació durant la pesta de Marsella de 1720, i fou ennoblit.

François Calmette (n. Rodez, - m. 05.07.1718) estudià medicina a Montpellier i s'establí a Rodez, on va tenir una bona clientela. Fou també metge de l'abadia de Bonneval. Autor de "*Riverius reformatus*", text de terapèutica, en volum petit, editat a Lió el 1704 (31).

Jean-Joseph Gally, de Rodez, va tractar també el tema de les aigües. És autor d'un "*Traité nouveau et curieux des eaux minérales de Cranssac*" (Rodez, 1732?). (32)

Jean B. Dubrueil fou metge i literat. Va néixer a Vilafranca de Roerga el 31 de juliol de 1738. Es va graduar en lletres el 1763 i el 1764 es doctorà en medicina a Montpeller. Va fer carrera a París, on aviat va ser metge de la charité de Saint-Germain-en-Laye, treballà com a metge pràctic i va morir a Saint-Germain, el 17 d'agost de 1785 (33).

Jacques Malrieu, (nascut a Vabres) de la segona meitat del XVIII), és autor d'un estudi sobre les aigües minerals de Camarlès que eren fredes (1776) i les de Sylvanès, que eren calentes (1776 i 1784) (34). Fou intendent de les aigües i en feu anàlisis, explicant-ne les seves aplicacions i indicacions.

Lançon ha estudiat també els metges i apotecaris que tenien llibres, el seu nombre i valor estimat i alguns detalls. Entre els metges cal recordar la biblioteca de *Jean-Louis Merlin*, exercint a Rodez, important per la seva vàlua, estimada en 400 lliures. Va ser comprada, més tard, pel farmacèutic, *Leroux*. Se sap que Jean Dennis, metge de Millau, (1659), tenia una biblioteca amb 18 llibres de medicina. Però potser el més important, des d'aquest punt de vista, va ser *François Grand*, metge de Mur-de-Barrez, que en morir, el 1788, tenia una biblioteca amb 174 llibres, dels quals 78 eren de medicina, la gran majoria d'autors contemporanis seus. (35).

Cap el segle XIX.

François Brassat-Murat, potser més conegut només com a Murat, va néixer a Aubin el 1751 i morí el 27 de març de 1829. Estudià a Montpeller, on es doctorà el 1776 i s'establí a Aubin on feu llarga carrera. Fou metge de les aigües minerals de Cransac i va escriure una memòria sobre elles. L'Acadèmia de Marsella li premià un treball sobre el tractament de les febres malignes. Va publicar una "*Topographie physique et médicale du pays d'Aubin*" (36).

Georges Richard (Rodez, 12.10.1755 - 18.07.1840), va estudiar medicina i també era farmacèutic, titulat el 1787. Quan la revolució, de la que fou fervent partidari, membre de la "*Société des amis de la liberté et de l'égalité*", fondada a Rodez, va salvar de la dispersió moltes obres de les biblioteques de convents, i recollí el que seria primer element de la biblioteca municipal. També va fer estudis d'agronomia, principalment sobre el cultiu de la patata i de botànica i fou adjunt de l'alcaldia (37).

Joseph-Guillaume Virenque (Rodez, 20.03.1759 – Montpeller, 18.01.1829) fou metge i després farmacèutic, amb oficina de farmàcia. Quan la Revolució va defensar el nou ordre i participà en la creació de la nova "*École de Santé*" de Montpeller. Fou deixeble i adjunt de Chaptal i després Director de l'Escola de Farmàcia de Montpeller de 1803 a

Jacint Corbella i Corbella

1829, ocupant la càtedra de Química. Autor, entre altres escrits, de “*Notice sur le sirop de raisin*”. També havia fet anàlisis d'aigües minerals (1808) (38).

També metge i farmacèutic fou *Jean-Antoine Calmette*, originari de Villefranche-de-Rouergue, que va viure a Narbona, i es doctorà en medicina a Montpellier l'any IX (1800), amb el treball “*Du catarrhe de la poitrine et de ses principales espèces*” (39).

Felix-Joseph Pougenç va néixer a Requista el 16 de juny de 1772. Doctor en medicina a Montpellier l'any XI (40). Exercí a Millau, on fou metge de l'hospici de la ciutat. Va morir el 18 de gener de 1845. Entre altres obres esmentades per Affre va escriure “*L'art de conserver la santé*” (41).

Simon Rogery fou un metge que va néixer i morir a Saint-Géniez-d'Olt (19.07.1773 – 14.12.1843). Com a altres la revolució el va apartar dels estudis religiosos i fou alumne de l'Escola de Sanitat de Montpellier. Després tornà al seu poble, on fou batlle l'any XII. Fou metge d'epidèmies i tingué una acció destacada en la lluita contra el tifus de 1814, a l'Aveyron i la veïna Lozère. Affre n'esmenta algunes obres (42).

De la mateixa època és *Antoine-Joseph Sarrois*, (n. Bouzouls, 01.09.1774). Estudià medicina a Montpellier, on publicà un treball sobre parts i es doctorà l'any XII (1804). Va treballar per a la propagació de la vacuna de la verola. Més tard passà a l'exèrcit i morí a Alemanya l'any 1817 (43).

Pierre Bousquet va néixer a Estaing cap el 1775, es va fer metge a París i participà a la campanya d'Egipte, va estar a l'hospital de Jaffa i l'any XII va presentar la seva tesi “*Considérations sur l'escorbut*”. Adepte fervent de Napoleó, fou creat “baron de l'Empire”. Va morir cap el 1850. (44)

Paul-Léopold Caucanas, nascut a Saint-Jean du Bruel, és un altre dels metges d'origen aveyronès, doctorats a Montpellier, en aquest cas l'any 1810, amb la tesi “*Quelques considérations sur les causes des maladies, ou Essai sur l'aetiologie*” (45).

François Philibert Fontaneilles va néixer a Millau el 20 de novembre de 1775, on morí el 1831. Fou metge, autor d'estudis sobre la verola, defensant el mètode de vacunació de Jenner. Autor de “*Description de la variole*” (1818) i “*Fièvres de Gènes*” (1822). Model d'home de la Il·lustració va traduir de l'italià dues obres sobre els cucs de seda i el cultiu de la morera, en un intent de fer créixer, o de ressuscitar la indústria de la sericultura al seu país. És un cas més d'una època en que alguns metges es preocupen també d'altres aspectes del progrés de la tècnica, sigui a l'agricultura o la indústria. (46).

Charles-Auguste Maisonabe (també hem vist *Maysonnabe*), (Rodez, 17.09.1779 – París, 31.08.1851), va començar els estudis a l'Escola de Sanitat Militar d'Estrasburg, després es féu doctor a Montpellier, l'any XII, exercí a Rodez un temps i després tornà a Montpellier. El 1822 va a París, on es inspector d'aigües minerals. S'especialitza en ortopèdia. Els anys 1837-38 els passa a Moldàvia per iniciar una escola de Medicina. Més tard torna a París i segueix en els estudis i treballs d'ortopèdia, creant dos establiments de l'especialitat, de la que ha de ser considerat un capdavanter. Autor, entre altres treballs, de "*Mémoire établissant l'incurabilité de la déviation latérale droite de la colonne vertébrale*" (1837) (47).

Antoine Bras, metge exercint a Villefranche de Rouergue, on havia nascut el 1801, (m. 1883), fou un excel·lent botànic, que va publicar el 1877 un "*Catalogue des plantes vasculaires de l'Aveyron*". A més d'aquest aspecte científic, fou "*maire*" del poble. (48). Va recollir molts milers de mostres en les seves excursions per camins de la Rouerga, la vall del Lot i zones veïnes. Fa poc temps, ja en aquest segle XXI, hem vist a la venda el seu herbari a internet (49) i la polèmica que s'ha desfermat pel fet que el comprador sembla que el volia portar fora de França.

Victor Trinquier va néixer a Millau el 17 d'agost de 1802. Començà a estudiar medicina Toulouse i es doctorà a Montpellier el 1829. Fou deixeble de Delpech, amb qui va treballar fins a la mort d'aquest. Es dedicà a la correcció dels defectes esquelètics, defensant la pràctica de la gimnàsia, a la que donava el nom de "*somascétique*", en un treball publicat al *Journal des Sciences Médicales de Montpellier* el 1834. Va estar un temps curt a Estrasburg, però exercí gairebé sempre a Montpellier. Se'l considera també entre els precursors de l'ortopèdia. Va morir a Montpellier el 20 de febrer de 1851, relativament jove encara. (50)

Dins del camp de metges que es dediquen a l'estudi de les plantes cal recordar l'obra de *Gaspard-Joseph Martin-Saint-Ange*, (Nice, 1803 - m. París, 1888), d'origen familiar d'Espalion, autor entre altres d'un "*Traité élémentaire d'histoire naturelle*" (1834-1840), i d'estudis sobre la circulació i les meninges. (51). Fou membre de la Societat de Lletres, Ciències i Arts de l'Aveyron des del 1837.

Jean-Henri Magne, veterinari (Sauveterre, 1804 – Corbeil, 1895), fou director de l'Escola de Veterinària de Maisons-Alfort, i també membre de l'Acadèmia de Medicina (52).

Pierre-Auguste Girbal, fill i nét de metges, va néixer a Saint-Affrique el 4 de març de 1827. Es va fer metge a Montpellier, doctorat el 1851. Va ser agregat per la secció de medicina el 1854, passant després a la d'higiene. Va publicar bastants treballs, principalment en el camp de les febres. Fou interessant en el seu temps el "*Traité de Pyrétologie*" (1862). Va morir a Montpellier el 20 de gener de 1881. (53)

Víctor Burq (Rodez, 1822 – m. L'Abbaye-aux-Bois, 1884), fill de farmacèutic, metge ell mateix, considerat principalment com a neuròleg. Fou un dels capdavaners, en un cert moment, en la introducció en terapèutica dels metalls. Fou un defensor de la metal·loteràpia, que va tenir el seu moment de volada. Un text important seu fou: "*Métallothérapie, traitement des maladies... par les applications métalliques*", 1854. Va ser traduït molt aviat a l'alemany i tingué notable difusió. Es va intentar aplicar al tractament de la histèria, i en cert moment va ser relacionat amb el mesmerisme antic. Burq va publicar una vintena d'obres, entre elles "*Traitement du diabète par les métaux associés aux eaux de Vichy*". També va construir un dinamòmetre emprat en les exploracions neurològiques. (54). Encara avui té actualitat en internet (55).

Més conegut com a naturalista i farmacèutic, però també metge, doctorat el 1860, amb una tesi sobre "*Étude très-complète du lait, des éléments qui le composent et des falsifications qu'il peut subir*" fou Pierre-Bertrand Reynès, nat a Lapeyre, cantó de Camarès, el 8 d'abril de 1829. El 1862 fou doctor en ciències i el 1869 director del museu d'Història Natural de Marsella. Després fou professor de botànica i zoologia a l'Escola mixta de medicina i farmàcia de Marsella. Va morir a Montpeller el 8 de març de 1877. Va fer molts treballs de geologia i paleontologia i la seva col·lecció d'ammonites fou molt valorada (56).

1837. Un moment de desplegament de la cultura aveyronesa.

La revolució de juliol de 1830 va tenir a França un sentit liberal clar, i va servir per esperar, en bona part des del poder, els estudis per a fer conèixer les cultures locals. Així es va constituir l'any 1837, una "*Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron*", impulsada principalment per Hyppolite Barrau, que encara és activa. Va reunir molts membres que es dividien en honoraris, titulars i corresponents. Entre ells hi hagué bastants metges, alguns dels quals s'esmenten en el text. En donem un llistat dels qui hi hagué en el començament.

Entre els 63 membres titulars que hem vist a la memòria de l'any 1842, (els deu primers consten com a fundadors), en el llistat per ordre alfabètic, hi ha set metges. Són: Adolphe Barrau (docteur en médecine, membre de la commission scientifique de l'Algérie, à Carzenac); Bras (docteur en médecine à Villefranche); Cabiron (id. à Sévérac); Coq (Rodez), Murat (Cransac), Pougenc (Millau) i Rozier (Rodez).

Entre els honoraris, que són dotze, hi ha Loiseleur-Longchamps (professeur à la faculté de Médecine de Paris). Entre els honoraris ja traspassats hi ha Jean-Louis Alibert, que havia mort el 1837.

I entre els 40 corresponents hi ha també set metges. Són: Bessières, Pierre (que estava a Alger), Dubreuil (de Villefranche, prof. a la fac. de Med. de Montpellier), Geraud, de Saint-Izaire, (docteur-médecin à Paris), Martin de Saint-Ange (id. Paris), Quatrefages, Armand de (id. Paris), Rosy (id. à La Canourgue, Lozère) i Viallet (id. a Naucelle). (57)

Els del segle XX.

Aquí les referències han de ser més esparses. Ja s'ha dit que s'intenta no sobrepassar el límit de la meitat del segle. Potser la personalitat més coneguda, entre els de la primera meitat del segle, sigui la d'*Achille Souques*, valorat sobretot per les seves aportacions a la clínica neurològica. Va ser l'últim intern de Charcot, 1890, i després d'una ampliació d'estudis en diversos països, va fer la seva carrera científica a París i fou cap de servei a la Salpêtrière, dedicant-se en part a la neurologia de guerra. Va fer donació de la seva biblioteca a la Salpêtrière, on va ser incorporada a la biblioteca Charcot (58). Nasqué a Peyre, comuna de Compregnac, prop de Millau el 6 de febrer de 1860 i va fer la seva activitat principal a París, on passà la major part de la seva vida. Morí el 26 de desembre de 1944. Va ser membre de l'Acadèmia de Medicina, secretari de 1921 a 1927. Fou metge de l'Hospital Broussais. Va publicar molts treballs científics, fins a més de quatre-cents (59, 60). Té dedicat un boulevard a la part nova de Millau, junt al Centre Hospitalier, molt a prop de dos carrers més petits i sense sortida "impasse", dedicats a Justin Benoit i François Barsalou, nascut el primer i exercint el segon a Millau, també esmentats. Des del punt de vista dels epònims s'ha donat el seu nom a un signe típic de lesions del nucli estriat, i a un altre de separació dels dits en les hemiplègies incompletes (fenomen dels interossis). i encara a altres coses (61).

Entre els professors formats a Montpellier, també cal recordar *Jean-Paul Ardin-Delteil* (Rodez, 1870 – Font-Romeu, 1929) (62), que va fer treballs interessants sobretot en el camp de l'epilèpsia i l'herència. L'any 1906 fou nomenat professor de l'Escola de Medicina d'Alger, de la que fou degà el 1927. Era catedràtic de Clínica Mèdica.

En el camp de l'ensenyament de la Farmàcia, a la facultat de Montpellier, hi ha també alguns aveyronesos, així *A. Astruc*, (n. Saint-Laurent-d'Olt, 1875), autor d'un "*Traité de pharmacie galénique*", que fou professor des del 1919 i degà el 1935 (63)

Un altre catedràtic de la facultat de medicina de Montpellier, d'origen aveyronés, fou *Frédéric Bosc*, nascut a Aubin, que l'any 1912 va guanyar una càtedra de Patologia i Terapèutica General de Montpellier. Es va dedicar als nens, publicant "*Thérapeutique infantile*" i "*L'alimentacion du nourrisson*" (64)

Jacint Corbella i Corbella

Henri Soulié, originari de Salles-Curran, morí el 1931. Fou professor de la facultat de medicina d'Alger, i autor de bastants treballs sobre patologia tropical i africana (65).

Etienne Rabaud, (Saint-Affrique, 12.09.1868 – Villemade, 03.09.1956), doctor en medicina amb una tesi sobre “*Contribution à l'étude des lésions spinales postérieures dans la paralysie générale*”. També es doctorà en ciències amb una tesi d'embriologia: “*Essai de tératologie: embriologie des poulets omphalocephales*” (1898). Professor a la Sorbona, autor de més de 400 treballs científics, més en el camp de la zoologia, en el que va ser una figura destacada. Fou president de la Société entomologique de France. (66) Alguns metges aveyronesos són coneguts principalment perquè van exercir la medicina en el medi militar o colonial. Així *Philippe Brengues*, nat a Saint-Affrique el 1875, es diplomà a l'Escola naval de Bordeus. Destinat a Indoxina, va morir en el riu Mekong, per un accident en un ràpid, l'any 1906 (67).

II. LA MEDICINA, LA POLÍTICA I LA SOCIETAT.

Entre els metges, de poble o de ciutat petita, (les dues més grans del departament estaven per sota dels 25.000 habitants), alguns es van dedicar a la gestió política local, des d'enfocaments ideològics diversos. La majoria van ser alcaldes (*maire*) de la seva ciutat, alguns foren membres de consell departamental i pocs van ser parlamentaris, diputats o senadors a París. En farem una tria, que no vol ser completa sinó només representativa d'una línia d'activitat dels metges. Cal dir que ja en temps de l'Ancien Régime coneixem aquesta forma de participació en els problemes i l'administració local i s'hi ha fet referència. Així hi hagué diversos cònsuls de les seves ciutats, més a Rodez, però el fet és més visible en els segles XIX i XX.

a) *En temps de la Revolució, l'imperi, la restauració*, es poden recordar alguns noms. Així *Jean-B. Bo*, (Mur-de-Barrez, 01-07-1743 - Fontainebleau, 15.05.1814), exercí com a metge al seu poble. Quan esclatà la revolució defensà les noves idees i fou elegit diputat de la Convenció, on estigué entre els jacobins, que l'enviaren un temps a l'Aveyron, on va haver de resoldre problemes de subministraments (68). Amb la reacció després de la caiguda de Robespierre fou empresonat per poc temps. El 1799 es retirà de la política i exercí com a metge a Fontainebleau, on morí. Autor d'una “*Topographie médicale de Fontainebleau*” (París, 1811), i també d'un fulletó “*Opinion de J-B Bo, député de l'Aveyron, sur le jugement de Louis Capet*”.

Louis Lobinhes (Villefranche de Rouergue, 1741 – id. 27.01.1815), fou alcalde el 1790, diputat a la Convenció. Partidari de les noves idees, la seva posició, però, fou relativament moderada. Quan el Directori va ser membre del Consell dels Cinc-cents, fins el 1797.

Continuà com a *maire* del seu poble fins que morí el 27 de gener de 1815 (69). A més fou autor d'una traducció de l'Eneida al francès.

Adrien Rozier, que ja era fill de metge, nasqué a Rodez el 1808 i morí a Manhac el 1885. Es va fer metge militar, anà a Alger, tornà a Marsella, i el 1836 a Rodez, on exercí, i fou alcalde de 1853 a 1869 (70).

b) *Quan la tercera república* recordem que *Eduard Mas* (Recoules, 1830 – 1898), fou alcalde d'aquest poble, diputat per la demarcació de Millau en les legislatives de 1876, 1877 i 1881, pels rengles dels republicans (71).

Jean-Marie Molinié (Sévérac-le-Château, 1868-1936), metge, diputat en els comicis de 1924, 1928 i 1932, per les llistes d'Union nationale (72).

Victor Ouvrier nat a París el 1840 – m. 1923, fou metge i alcalde de Mur-de-Barrez, i senador el 1894 i el 1903. Políticament la seva posició era bastant adaptativa (73).

c) *En temps més moderns*, entre els més coneguts hi ha probablement els Bonnefous, Louis i Raymond, pare i fill, metges a Rodez. *Louis Bonnefous* (1859-1942), estudià a Toulouse i s'establí a Rodez el 1885. Amb alguns amics metges va fundar una Clínica, ara coneguda com a "Clinique Saint-Louis". Fou membre de la federació de catòlics de l'Aveyron. Fou alcalde de de Rodez el 1928 i 1932. Va morir a Rodez el 13 de juny de 1942 (74). El seu fill, *Raymond Bonnefous*, (1893-1979), cirurgià, fou alcalde de Rodez el 1935. Diputat a París el 1946, senador de 1951 a 1972. També va ser president del Consell General de l'Aveyron de 1949 a 1976, succeint a Paul Ramadier, que era una figura socialista (75).

A Millau, segona ciutat del departament, també els metges van intervenir en la política local. Un dels més emblemàtics fou el doctor *François Barsalou*, nascut a Montredon (Aude), 1885 - m. a Millau el 1975, pràcticament als noranta anys. El 1925 va ser elegit alcalde representant al partit radical-socialista. Va dimitir el 1930 i fou elegit altra vegada el 1933, fins el 1935. En aquest temps hi hagué una vaga molt greu d'obrers de la indústria de la pell (guants). Barsalou es va posar al costat dels obrers, però van perdre la vaga, i al cap de poc plegà d'alcalde. El 1953 va deixar la política (76, 77,78).

Durant el seu mandat va fer una obra d'higienització important, i va fer erigir un monument a JH Fabre, un dels grans entomòlegs, que era nadiu del departament, vora Millau. Barsalou ha de ser recordar també per l'ajut que va donar, personalment com a metge, als refugiats republicans espanyols de la guerra que van anar a parar a Millau.

Jacint Corbella i Corbella

Abans havia estat *maire* el doctor *Frédéric Bompaire* (Millau, 1869-1967), que fou director de l'Hospital-Hospici de Millau, alcalde el 1904, dimití el 1905, per conflictes en l'aplicació de la llei de laïcitat. Després va contribuir al desenvolupament del turisme a la ciutat (79, 80). Ambdós, Barsalou i Bompaire, tenen un record en el nomenclàtor de carrers i places de Millau.

Igualment li té el doctor *Étienne Quézac*, que havia compartit lluites en eleccions municipals, des d'un camp diferent, amb Barsalou i els radicalsocialistes. Quézac havia nascut a Aguessac, també a tocar de Millau, el 26 de juny de 1882, fill del metge del poble, Joseph Quézac, que va morir molt jove. Va viure gairebé sempre a Millau on va morir el 20 de setembre de 1969, amb vuitanta-set anys (81).

Aquesta tendència dels metges a actuar en la política local no ens és estranya. Però Danielle Jacquart ens explica que és una característica del Midi, a França, ja des de l'Edat Mitjana. Diu: "en tant que notables els metges (*des praticiens*) participaven a la vida política local, des del segle XIII..." cita els noms de consols de Montpeller i Narbona, i afegeix "*Il est étonnant de constater que les exemples connus concernant en grande majorité les praticiens des villes méridionales*", en contrast amb viles del nord. I explica en una nota "entre els sanitaris coneguts per haver exercit responsabilitats a la seva ciutat, visqueren al sud del Loira, 41 metges entre 57; 2 cirurgians entre 4; i 11 barbers entre 13. I diu en una altra nota: "Notem que a l'època moderna a l'Aveyron per exemple, que el metge fos alcalde, a vegades jutge de pau, de la seva localitat" (82).

A Conques també va ser alcalde molts anys, el *doctor Fau*, a la primera meitat del segle, que igualment va ser conseller general del cantó (83).

Paulin Cannac (Carcenac-Peyralès, 21.12.1858 - La Mothe, com. de Quins, 20.12.1935), gran propietari rural, metge també, fou alcalde de Quins durant més de quaranta anys, senador de l'Aveyron, de 1912 a 1921, elegit com a radical. Catòlic de mentalitat oberta organitzà una xarxa d'organitzacions agrícoles laiques. Fou doctor en medicina a Paris el 1886 (84).

Henri Malleviale (Coupiac, 1836 - 1892), fou metge, alcalde de Belmont, de 1875 a 1890. El 1881 fou elegit diputat per la demarcació de Saint-Affrique, dins dels rengles republicans (85).

Alguns metges van tenir una participació destacada a la Resistència. Entre ells recordem: *Jean Amans* (1900-1989), que fou alcalde de Pont-de-Salars el 1942, amb ocupació alemanya i el 1944 s'ofereí com a ostatge, per salvar els seus conciutadans d'una repressió. Després fou alcalde de 1945 a 1977 (86)

Paul Pezet, nascut a Espalion el 1848 i mort a Montpeller el 1938, fou metge i farmacèutic, amb oficina de farmàcia, alcalde de Montpeller durant dos períodes, 1901-1904 i 1908-1919, i diputat de l'Hérault. (87).

Altres aspectes:

En les lluites polítiques i socials, en la banda dels qui van perdre hem de posar sovint membres d'extrema esquerra, dels quals n'ha quedat un record més esvaït, si més no perdut. L'any 1643 va esclatar la que es va dir "*révolte des Croquants*", en el Baix Rouergue. Era temps de misèria, epidèmies, fam, impostos abusius, i els pagesos es van revoltar. És una entre les moltes "*révoltes des Paysans*", nom amb que els repressors les etiquetaren. Aquesta vegada estesa des de Tolosa a Bordeus. Van dominar Villefranche de Rouergue, però al cap foren vençuts. Entre els molts repressaliats, alguns caps foren esgarriofosament torturats. Un d'ells, el cirurgià *Jean Petit*, va ser executat amb tortura. (88).

Un destí desgraciat: Sabem que *Guillaume Galtier* (n. Saint-Affrique, c. 1600 – m. Toulouse, 1652), metge a Cahors, autor de "*La Vie du canton abrégé contenant les moyens faciles et vulgaires pour se guérir de la peste*" (1628). Va ser condemnat amb l'acusació de fabricació de moneda falsa (89)

En el sentit de *benefactors socials*, que van fer llegats útils al seu país, podem recordar a *Paul Bonnefé* (Rodez, 1857 – Couesque, 1906). Era metge de l'hospital, u hospici, de nens malalts, i molta part de la seva activitat era gratuïta. Va morir en accident d'automòbil i va deixar la seva fortuna als pobres de la comunitat i al Lycée de Rodez. (90)

III. LES INSTITUCIONS I ALGUNES DADES CLÍNQUES.

En tots els territoris del nostre entorn hi ha hagut des de fa molts segles institucions sanitàries, que sovint no han tingut més interès que el local. Hi ha algunes referències d'hospicis u hospitals antics, sense més transcendència. En el cas de l'Aveyron una institució ha tingut un plus de "popularitat", per causa d'algunes persones que hi ha estat internades, o per alguna relació diferent en el cas dels directors.

Aquest és el cas de l'**Asile d'Aliénés de Rodez**, en el qual hi va romandre de 1943 a 1946 el poeta *Antonin Artaud*, (91) i es coneix el nom del seu director, que li practicà més de cinquanta electroshoks, teràpia aleshores que tenia les seves indicacions, Gaston Ferdière (Saint-Etienne, 1907 – Meudon, 1990) (92).

Jacint Corbella i Corbella

En el mateix asil hi va estar, bastants més anys, de 1918 a 1939, el que es va conèixer com a *amnèsic de Rodez*, probablement Anthelme Mangin. Ambdós, Artaud i Mangin, van passar després a París, on van morir, al cap de poc temps, el 1942 Mangin, a l'Hospital Sainte-Anne, i el 1948, Artaud, a la clínica d'Ivry. (93).

També fou director de l'establiment a començaments del segle XX, el *doctor Ramadier* (94), pare de Paul Ramadier, polític que passà anys de la seva infantesa a Rodez, s'arrelà a l'Aveyron, on arribà a cap del Consell General, 1945-49. Pertanyia al partit socialista (SFIO), era diputat de la demarcació de Villefranche de Rouergue, des de 1928, alcalde de Decazeville durant bastants anys i també fou president del consell de ministres de la República el 1947.

Un últim punt pel que fa a institucions, seria el cas del **termalisme**, la utilització terapèutica o social de les aigües. (95). Ja s'han esmentat els escrits de Jean Malrieu en el segle XVIII. Al llarg del segle XIX es coneixien i explotaven vuit estacions termals al departament. Així com en altres llocs, com l'Ariège, o als Alts Pirineus, la utilització de les aigües termals conegué una expansió, en el cas de l'Aveyron, van anar de baixa.

Les aigües de Cransac (les úniques avui en explotació activa i en expansió) i de Sylvanès, eren conegudes des de l'antiguitat, ja en època romana, i amb un bon ús a l'Edat Mitjana. També va tenir una certa difusió l'aigua d'Andabre.

Algunes dades clíniques:

L'estada d'Antoni Artaud a Rodez. Ja s'han esmentat dos casos de patologia psiquiàtrica important, que va tenir més rellevància que el simple fet d'un malalt ingressat. Un va ser per la transcendència de l'obra de la persona, el poeta marsellès Antonin Artaud, (1896-1948), que va escriure bastant sobre ell mateix, i els "*Cahiers et lettres de Rodez*", on explica bastantes coses de la seva estada. La seva obra s'ha reeditat mantes vegades i ha estat traduïda. Aquí ens interessen més les "Cartes des de Rodez". (96)

L'amnèsic de Rodez. El cas de Mangin era el d'un soldat que l'1 de febrer de 1918 baixa d'un tren de presoners i invàlids a l'estació de tren de Lyon, i no sap qui és, repetint el nom de "Mangin". Al cap d'un parell d'anys el ministeri de la Guerra francès va fer una crida pública per si li trobaven la família. De fet no fou identificat, si més no de manera segura. i en morir, al cap de poc més de vint anys, va continuar essent l'amnèsic desconegut. Sembla que no tenia cap relació personal amb l'Aveyron. El van trobar perdut a Lyon, a l'estació, probablement procedent d'un grup d'expressoners dels

alemanys; va estar un temps a Clermont-Ferrand, i al final va anar a parar a l'asil de Rodez, una mica com a dipòsit. Allà el va cuidar el doctor Fenayrou (97)

Però potser el cas que ha tingut més difusió al llarg de la història de la medicina de l'Aveyron ha estat el de Víctor, conegut també com a **nen salvatge de l'Aveyron**. La seva història ha estat objecte de molts estudis, ha passat al cine i la televisió, i és potser el cas més conegut de “nen salvatge” (98). El van trobar a Pousthomy, al sud de l'Aveyron, l'any VIII (del calendari republicà). Va passar a Rodez on es cuidà d'ell l'abbé Bonnaterre. El van enviar a París, on l'abbé Sicard l'acollí en un centre d'ensenyament per a sord-muts, i fou objecte de l'atenció mèdica del doctor Itard, que no se'n va sortir en la seva educació (99). Víctor va morir a París l'any 1828. Per altra banda l'ensenyament de sord-muts va tenir una certa tradició a Rodez, amb l'activitat de l'abbé Pierre-Louis Perié (Rodez, 1756-1833) (100)

Dos casos extraordinaris són els d'Henri Cot i Pierre Rouquié. *Henri Cot* (n. Mounès-Prohencoux, 1883 – Lyon, 1912), fou una persona de gran alçada, i li deien “le géant Cot”. Als 21 anys passava ja de 2,30 metres i pesava 160 kilos. Durant anys va ser objecte d'exhibició al circ. L'any 1912 fou assassinat a Lyon, i fou enterrat a Mounès. Va arribar a fer 2,55 m. (101).

En el cas de *Pierre Rouquié*, el fet extraordinari és diferent, la durada de la seva vida, documentada. Va néixer a Vabre-Tizac, el 15 de desembre de 1715 i morí el 6 de febrer de 1827 a La Capelle-Bleys. Va viure doncs poc més de 111 anys (102).

Alguns temes no tractats:

Hi ha dos aspectes importants als quals no ens hem referit: són les troballes en el camp de la paleopatologia i la incidència de les grans epidèmies.

La Roerga, terra de població antiga, té evidentment moltes restes de primer ordre, principalment els dòlmens. Ja s'ha apuntat al començament. Des de fa més de cinquanta anys s'han analitzat amb mètode científic un gran nombre d'enterraments i les restes trobades. Seria un capítol amplíssim i molt especialitzat. A Catalunya l'escola creada pel doctor Campillo s'ha constituït gairebé en una especialitat pròpia, tant en el camp de la medicina com en el de la prehistòria. A la Roerga i al Gavallda veí també. Ja és un clàssic el treball de Louis Balsan sobre “*Paléopathologie aveyronnaise*” de 1946, continuat amb altres recerques (103). També la tesi de 1951 de Charles Morel (104), i encara moltes referències més, que aquí només apuntem (105).

Un altre és el camp de les epidèmies. Han sigut estralls continuats, durant segles, per tot arreu, sense respectar límits administratius ni geogràfics. Les grans epidèmies s'han difós sovint per gran part d'Europa i són més o menys simultànies. Així quan aquí teníem la de la guerra dels segadors, a Saint-Geniez-d'Olt, en dos mesos d'octubre a desembre de 1648, van morir més de set-centes persones, en un nucli de població relativament petit (106). I aquest és un exemple entre molts més al llarg dels segles.

NOTES:

Per aquest estudi sobre els metges aveyronesos antics han estat fonamentals els reculls generals de H. Affre sobre biografies (1881 i 2003), el diccionari de l'Aveyron de Jean Cosson (2005), i els volums de Louis Dulieu sobre la medicina a Montpeller

(1) Affre, H: "*Biografie aveyronnaise*", Rodez (Impr. H. De Broca), 1881, 384 pàgs. Hi ha una reedició facsímil. Nimes (C. Lacour, édit.) 2003.

(2) Cosson, Jean-Michel: "*Le Dictionnaire de l'Aveyron*" Portet-sur-Garonne (Loubatières), 2005, 464 pp.

(3) Dulieu, Louis "*La médecine à Montpellier*", t. I. "Le Moyen-Âge" (Les Presses Universelles), 1971, fins a t. VI, "De 1920 1 1960" (Quick Print) 1997.

(4) També el recull clàssic de metges francesos medievals d'Ernest Wickersheimer: "*Dictionnaire biographique des médecins en France au Moyen Age*". 1936, 2 vols. – Hem utilitzat la reimpressió de Ginebra (Libr. Droz) de 1979 en dos vols. i 782 pp.

- Amb molt més detall, i per sobre de l'abast d'aquest estudi és l'obra de P. Ferté: "*Répertoire géographique des étudiants du Midi de la France (1561-1793), tome III Rouergue (diocèses de Rodez et de Vabre)*", Albi, Presses Univ. Champollion, 2006.

(5) Jacquart, Danièle "*Le milieu médical en France du XIIe au XIV siècle*", Genève (Libr. Droz) 1981

(6) Lançon, Pierre: "*Des médecins et des livres en Rouergue aux XVIIe et XVIIIe siècles*", Études Aveyronnaises, 2001, pp. 33-44,

(7) "*Index biographique ds membres des associés et des correspondants de l'Académie de Médecine, 1820-1984*" Acad. Méd., 1985.

(8) La literatura sobre Alibert és molt àmplia. Veure, entre altres, l'estudi extens "*Jean-Louis Alibert fondateur de la dermatologie française*". Villefranche-de-Rouergue, (Société des Amis de Villefranche et du Bas-Rouergue), 1987, 124 pàgines, amb 68 fotografies. És un recull amb tres aportacions, una bibliografia extensa, i el catàleg d'una exposició. En elles s'explica clarament que la data de naixement d'Alibert és l'any 1768 i no 1766, com citen alguns autors. Els estudis específics són:

- Civatte, Jean: "*Alibert dermatologue*", pp. 15-18

- Laurière, Raymond: "*Alibert. Aspect d'une vie, d'une oeuvre*", pp. 19-47

Lambert, Colonel Marcel: "*Lettres de jeunesse du docteur Alibert*", pp. 49-79.

v.t. Corbella, J: "*Jean Alibert (1768-1837)*" Rev. Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, en premsa.

(9) sobre Pierre Chirac v. Bourget, Charles: "*Pierre Chirac*" in Biographies aveyronnaises, Mem. Soc. Lettr, Sci, Arts, Aveyron, 1866, pp. 76-86. v.t Bayle & Thillaye: "Biographie Médicale par ordre chronologique", reimp. 1967 (B.M. Israel, Amsterdam), t I, 32-36.

v.t. Eloy, N.F.J: "Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne", nova edició facsímil, Bruxelles (Ed. Culture et Civilisation) 1973, 4 vols. v. t I, pp. 618-624.

(10) sobre Benoit v. Corbella, J: "*Justin Benoit (1813-1893), catedràtic d'anatomia de Montpeller i membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona*" Rev. Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, en premsa.

- v.t. Girard, Georges, "*Des rues... des hommes*", Millau (Libr. Trémolet, Radio Beffroi), 1987, pp. 37-39

- v.t. Dulieu, L: loc. cit, IV, **, 655-659

Sobre alguns aspectes històrics de la medicina a l'Aveyron

(11) Sobre Urbain Hémarde s'ha escrit bastant, més en els últims temps. Veure, com a recull principal d'informació l'edició moderna de la seva obra: *"Urbain Hémarde. Recherche de la vraye anathomie des dents, nature et propriété d'icelles"* Rodez (Société des Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron) 2009, (CIII + 89 pàgs.). Està dins la col·lecció Archives Historiques du Rouergue, núm. XXVIII. En l'estudi previ hi ha cinc treballs:

- Lançon, Pierre: *"Le destin mouvementé d'un chirurgien ruthénois au XVIe siècle"*, pp. VII-XXXII
- Ruel-Kellermann, Micheline: *"La 'Recherche', un ouvrage marquant dans la littérature médicale du XVIe siècle"*, pp. XXXIII-LIV
- Bénézet, Jean-Pierre: *"Le médicament dans la 'Recherche' d'Urbain Hémarde"*, pp. LV-LXIV
- Cluzel, Bernard: *"D'Urbain Hémarde à Sainte Apollonie: soulager la douleur dentaire"*, pp. LXX-LXXIV
- Lemaître, Nicole: *"Le cardinal et les conseils avisés, ou du bon usage du français"*, pp. LXXV-LXXXII.

Hi ha, a més, una extensa bibliografia, amb referència específica de deu treballs sobre Hémarde i el seu llibre, entre ells el més clàssic:

- Rouquette, Joseph: *"Urbain Hémarde, médecin rouergat du XVIe siècle"*, Annales du Rouergue et du Quercy, 1889, II, núm. 2, pp. 260-262. , reeditat el 2003.
- v-t-Cosson, loc. cit. "Dictionnaire...", p. 227

(12) Wickersheimer, loc. cit. p. 3

(13) Ibid. p. 5

(14) Ibid. p. 775

(15) Ibid. p. 776

(16) Jacquart, Danielle: loc. cit. v. principalment pp. 90, 130, 182-183, 190 i els mapes a partir de p. 349.

(17) Affre, loc. cit. pp. 204-205 i 364.

(18) Wickersheimer, loc. cit. pp. 75-76 i 494-495; — v.t. Dulieu, loc. cit. I, pp. 256-257 i p. 294. – v.t. Eloy, NFJ, loc. cit. t II, 365-367, on diu "il était natif du lieu de Gourdon, en Rouergue".

(19) Dulieu, loc. cit. III, **, 1011-1012. Dulieu el dona com a nascut a Vigan (Lot). Bayle & Thillaye, el consideren nascut "dans un village du Rouergue". Cal considerar que en fer la divisió departamental, el 1790, algunes terres més occidentals de la Rouergue van passar al departement del Lot.

(20) Publicat per Éditions Supervie, Rodez, 1986, 272 pàgs. El que es diu seria en bona part aplicable al nostre medi barceloní en el segle XX.

(21) Affre, loc. cit. p. 28

(22) Ibid. pp. 176-177

(23) Affre, (Biogr), pp. 43-45; Cosson (Dict. Av), p. 50

(24) Lançon, P. cit. nota 6, p. 23.

(25) Affre, loc. cit. p. 191; Lançon, loc. cit. p. 33; v.t. Nougaret, R. Loc. cit. p. 216.

(26) Affre, 260-261; Lançon, p. 33

(27) Affre. 66-67

(28) Lançon, p. 34

(29) Affre, 45

(30) Affre, 241-242

(31) Affre, (Biogr). p. 86; Cosson, (Dict.) p. 85. – v.t. Eloy, loc. cit. a nota 9, t. I, p. 512

(32) Lançon p. 34

(33) Affre, 159-160

(34) Affre, 242-243; Cosson, Dict. 277

(35) Lançon, p. 36.

(36) Affre, 77-79

(37). Ibid. 310-312

(38) Cosson, Dict. 455, nota 9; Dulieu, loc. cit. IV, **, 939-940.

(39) Dulieu, loc. cit. IV, **, 958

(40) El nou calendari republicà va estar vigent a França desde 1792 i fou derogat el 9 de setembre de 1805 (22 de fructidor de l'any XIII), amb efectes a partir de l'1 de gener de 1806.

Jacint Corbella i Corbella

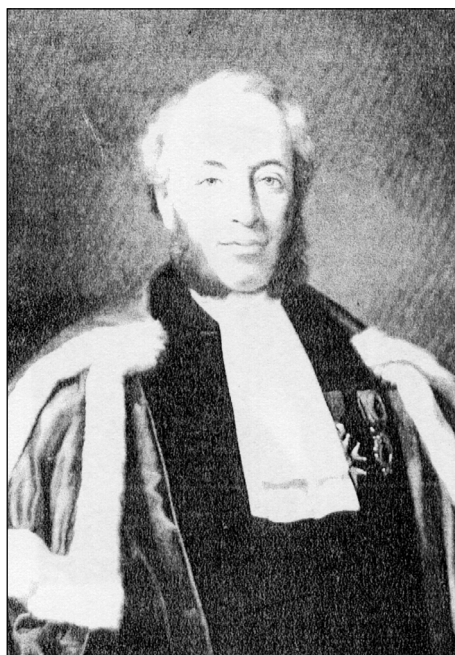
- (41) Affre, 298-299
- (42) Affre, 322-323
- (43) Affre, 340-342
- (44) Affre, 73-74
- (45) Dulieu, loc. cit. IV, **, 960
- (46) Affre, 183
- (47) Affre, 255-256
- (48) Cosson, Dict. p. 74.
- (49) <http://plantes-des-jardins-et-des-chemins.blogspot.com/2008/11/lhe...>, consultat el 22.07.2010, a les 11.33 h.
- (50) Dulieu, loc. cit. IV, **, 931-933
- (51) Affre, 248-249; Cosson, Dict. 283
- (52) Cosson, Dict. 273
- (53) Dulieu, loc. cit. IV, **, 800-802
- (54) Cosson, Dict. 80.
- (55) http://fr.wikipedia.org/wiki/Victor_Burg, consultat el 22/07/2010, a les 11.29 h.
- (56) Affre, 309
- (57) Font: Mémoires de la Société de Lettres, Sciences et Arts de l'Aveyron, tome III, 1841-1842, Rodez (Impr. N. Ratery) 1842.
- (58) Bonduelle, Michel; Gelfand, Toby, Goetz, Christopher G: "*Charcot, un gran metge en son segle*" Paris (Ed. Michalon) 1996. v. p. 337. L'obra original és en anglès "*Charcot, constructing neurology*" Oxford Univ. Press, 1995.
- (59) sobre Achille Souques, hi ha bastants escrits. V. Girard, Georges, loc. cit. a nota 77, pp. 211-213.
- (60) –v.t. Broussolle, E; Loiraud, C; Thobois, S: "*Achille Alexandre Souques, (1860-1944)*", J. Neurol. 2010, 257 (6), 1047-1048.
- (61) v. "*Diccionari Enciclopèdic de Medicina*" (O. Casassas, dir.), Acad. Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears), 1990, 1a. ed. p. 1399.
- (62) Cosson, Dict. 23, Dulieu, loc. cit. V, 15-16
- (63) Cosson, Dict. 28
- (64) Dulieu, loc. cit. t. V **, pp. 28-30; Cosson, Dict. 65
- (65) Cosson, Dict. 415
- (66) Ibid. 351
- (67) Ibid. 75
- (68) Affre, 49-51, Cosson, Dict. 56
- (69) Affre, 239-240; Cosson, Dict. 267
- (70) Cosson, Dict. 374-375.
- (71) Ibid. 284.
- (72) Ibid. 296
- (73) Ibid. 319
- (74) Ibid. 61
- (75) Ibid. 61
- (76) Cosson, Dict. 43
- (77) Girard, Georges: "*Des rues... des hommes*" (Librairie Trémolet - Radio Beffroi) Millau, 1987, pp. 35-36. Hi ha fotografia – v.t. Journal de Millau "*Mort du Docteur Barsalou*", nota a primera pàgina, en requadre. 9 juillet 1975
- (78) Déruy, Gérard: "*Le gant & la rose*". Esparon (E & C), 2006. Són les memòries d'un alcalde recent de Millau. Parla del "le bon docteur Barsalou" (p. 27) i de com ajudà els obrers que feien vaga "soutint très clairement les grévistes" (p. 102).
- (79) Cosson, Dict. 59;
- (80) Girard, Georges, loc. cit. nota 65, pp. 45-47. Hi ha fotografia

Sobre alguns aspectes històrics de la medicina a l'Aveyron

- (81). Ibid. p. 201-203.
- (82) Jacquart, D. Loc. cit. pp. 189-190.
- (83) Cosson, Dict. 179
- (84) Cosson, Dict. 90;
v. t. http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_s%C3%A9nateurs_de_1%2... Consultat el 22/07/2010, 11.45 h.
- (85) Cosson, Dict. 277
- (86) Cosson, Dict. 17
- (87) Dulieu, loc. cit. V, **, 230
- (88) Cosson, Dict. 136; v. t. Affre, 287 i 226-227...
- (89) Cosson, Dict. 200
- (90) Ibid. 61
- (91) Harel, Simon: "*Vies et morts d'Antonin Artaud; le séjour à Rodez*" Longueil. Edit. du Préambule, 1990, 343 pp.
- (92) Venet, Emmanuel: "*Gaston Ferdière, psychiatre d'Antonin Artaud*", (Verdier), 2005. 42 pp.
- (93) Cosson, Dict. 19 i 25, sobre Mangin (amnèsic) i Artaud
- (94) Ibid. 253.
- (95) Ibid. 426-427
- (96) Artaud, Antonin: "*Cartas desde Rodez*" Nadrid (Edit. Fundamentos) 2005, 3a ed. v. tomo III, "Cartas al Dr. Ferdière", pp. 27 a 145.
- (97) v. Astruc, Paul; Cosson, Jean-Michel, Savignioni, Jean-Philippe: "*Les mystères de l'Aveyron*" (De Borée), 2007. v. capítol 35 "*L'enigme de l'amnésique de Rodez, 1918-1937*", pp. 309-337.
- (98) Astruc, Cosson, , Savignioni,: loc. cit. , v, cap. 29 "*Le sauvage de l'Aveyron. 1800*", pp. 261-267. -v. t. Cosson, Dict. 162-163.
-v. t. Foulquier-Lavergne, P: "*Le sauvage de l'Aveyron*" Rodez (H. De Broca), 1875, un fulltò de 23 pàgines.
-v. t. Gineste, Th: "*Victor de l'Aveyron, dernier enfant sauvage, premier enfant fou*". Paris (Le Sycomore) 1981.
- (99) sobre Itard veure: Gineste, TH: "*Itard, Jean, Marc, Gaspard (1774-1838)*" in: Postel, Jacques; Quérel, Claude (dirs): "*Nouvelle histoire de la psychiatrie*" Toulouse (Privat) 1983. pp. 648-650.
- (100) Cosson, Dict. 329
- (101) Cosson, Dict. 129. -v. t. Cosson, J: "*Henri Cot, le géant aveyronnais. Il fut l'homme le plus grand du monde*", La Dépêche, (Toulouse), 27.10.1998 - v. t. Astruc, Cosson, Savignoni, loc. cit. cap. 32 "*Le géant Cot. L'homme qui avait trop grandi*", pp. 285-291
- (102) Cosson, Dict. 372-373..
- (103) Balsan, L: "*Paléopathologie aveyronnaise*", Proc. Verb. Soc. Lettres Aveyron, 1946, 34, 121-130
- (104) Morel, Ch: "*La médecine et la chirurgie osseuse aux temps préhistoriques dans la région des Grandes Causses*". Revue du Gevaudan, 1956, pp. 3-125. És un tesi moderna pel seu temps, presentada el 1951 i editada poc més tard, amb il·lustracions. És interessant, per exemple, la descripció de lesions de sageta, fins i tot conservades en l'enclavament en un radi humà, o al costat d'un peroné (v. pp. 14 i 37-38).
- (105). Entre molts altres treballs esmentem el capdavanter, per l'època, de Mortillet, Suzan G. De: "*Sur un crâne néolithique pathologique*", procedent de Nant, publicat a Bull. Soc. Préhistorique Française, 1942, 39 (3-4), 90-92 i un estudi sobre la mateixa procedència, d'Eric Crubézy: "*Le dolmen des places 1, les liquisses hautes à Nant (Aveyron). II Première approche anthropologique, étude paleopathologique*", publicat a Gallia Préhistoire, 1987, 30, 175-186. És un estudi extens que divideix les troballes en quatre capítols: malformacions esquelètiques, patologia inflamatòria (així lesions del calcani per bursitis del taló), patologia degenerativa, més la vertebral i patologia de les insercions (entesopaties). A més hi ha estudis de l'esmal dentari i les hipoplàsies linears.
- (106) v. "*Études historiques sur la ville de saint-Généziès-d'Olt*", a Mem. Soc. Lettr. Sci. Arts Aveyron, t. VI, 1846-1847, (293 pp). v. p. 42 on es diu, i transcrivim el text directe sense traduir: "et en sont mors de la pesta en la present bila 700 personnes"

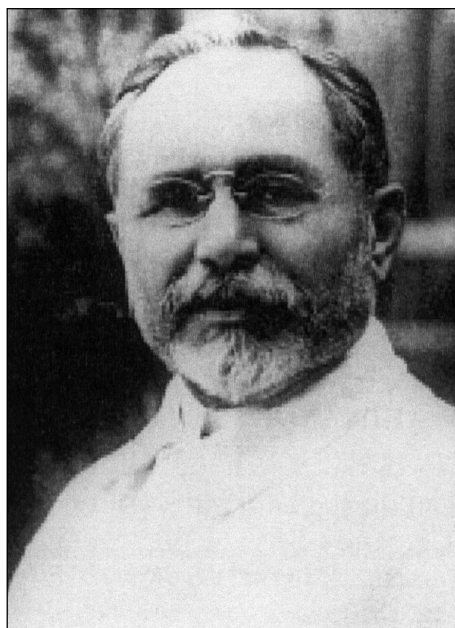
J. Alibert

Justin Benoit

François Barsalou

Achille Souques